

דו"ח מחקר: הטיפול המשטרתי בקטינים ובני נוער: מחקר הערכה מיפוי פעולות המשטרה וקשריה

עם גורמים חיצוניים*

פרופ' ג'ק חביב, דליה בן רבי, נטע ברנע, ג'וסלין לוי
 ג'וינט - מכון ברוקדייל, המרכז לילדים ולנוער
 בשיתוף: פרופ' שמחה לנדאו, פרופ' דיוויד וייסבורד
 המכון לקרימינולוגיה, האוניברסיטה העברית

מבוא

הדוח שממצאיו מוצגים במאמר זה מסכם שנה ראשונה של עבודה במחקר הערכה בנושא טיפול המשטרה בקטינים ובבני נוער שמומן ע"י המדען הראשי במשרד לבטחון פנים. תחום הטיפול בקטינים ובבני נוער במערכת הפלילית - הן כחשודים בעברות והן כקורבנות עברה - זוכה כעת לתשומת לב גוברת של הציבור, תוך התייחסות להיבטים הטיפולים, הפליליים והחברתיים. להתעניינות זו שתי סיבות עיקריות - חשש מהשפעותיהן החברתיות של התופעות והרצון להקטין את היקפן, ודאגה לשלום הקטינים ולזכויותיהם במסגרת ההליכים הפליליים. בטיפול באירועים הקשורים לקטינים ובני נוער מתמודדת המשטרה עם משימות שונות מאשר בשאר תפקידיה המשטרתיים. היא מחויבת בקשרים עם מגוון גורמים חוץ משטרתיים וחשופה לביקורת ציבורית רבה יותר בקשר לדרכי פעולתה. כמו כן, קיימת תחושה כי בתחום זה שיטות ההתמודדות המשטרתיות המסורתיות אינן מספיקות, ויש לבחון גישות ושיטות חדשות. על רקע זה, נערך המחקר הנוכחי.

מטרות המחקר ושאלות המחקר

המחקר נערך בשני שלבים. מטרת השלב הראשון היתה למפות את מגוון הפעילויות המשטרתיות ביחס לקטינים ובני נוער ואת הממשקים בין גורמים בתוך המשטרה ועם גורמים חיצוניים. כמו כן, כוון שלב זה לזהות את

* דו"ח מחקר זה נמנה על פרסומי לשכת המדען הראשי במשרד לביטחון הפנים. באחריות המדען הראשי – הפרופ' ישראל ברק וראש תחום מדעי החברה – הגב' עידית חכימי. לשכת המדען הראשי במשרד לביטחון הפנים מעודדת את החוקרים, המבצעים מחקרים במימון ממשלתי, לבטא באופן חופשי את חוות דעתם ואת שיפוטם המקצועי. ההצעות וההשקפות המבוטאות בפרסומיה אינן משקפות בהכרח את עמדתה ו/או מדיניותה הרשמית של מדינת ישראל ו/או המשרד לביטחון הפנים.

הסוגיות המרכזיות עימן מתמודדת המשטרה בתחום זה, כבסיס לבחירת מוקדי מחקר בשלב השני. השאלות המרכזיות בהן התרכזו שלב זה היו:

- תפיסת תפקיד המשטרה בטיפול בקטינים ובני נוער
- תפקוד המשטרה בפועל בנושא וממשקים תוך משטרתיים
- ממשקים חוץ משטרתיים בקשר לקטינים ובני נוער
- כוח אדם וצרכי הכשרה
- מאפייני קטינים ובני נוער בטיפול המשטרה

לגבי כל נושא, נעשה ניסיון לברר את הקשיים המרכזיים והדילמות המרכזיות עימם מתמודדים אנשי המשטרה.

שיטות איסוף הנתונים

על מנת לענות על מטרות אלה, נאסף מידע בכמה אופנים:

1. **סקירת ספרות** - נסקרה הספרות העולמית בנושאי המחקר, על מנת לזהות את הסוגיות והשאלות המרכזיות בהן עוסקים כיום בעולם.
2. רוכזו ונותחו **נתונים** על מאפייני הקטינים ובני הנוער בטיפול המשטרה, כרקע להבנת היקף ומאפייני התופעות ולזיהוי מוקדי עניין מרכזיים. רוב הנתונים התקבלו ממאגר המידע של המשטרה ומשירות המבחן לנוער והם עדכניים לשנים 1995-1996.
3. נערכו **ראיונות עומק** עם מגוון בעלי תפקידים במשטרה ובארגונים המשיקים לפעילותה לגבי קטינים ובני נוער: רואיינו בעלי תפקידים שונים במשטרה ובארגונים שונים שפעילותם משיקה לפעילות המשטרה בקשר לקטינים ובני נוער. במשטרה רואיינו בעלי תפקידים בכירים (ברמות המטה, המחוזות והמרחבים) בתחומים השונים: נוער, נפגעים, סיוור, חקירות, תביעות, כוח אדם, משמר אזרחי, חקר ביצועים ועוד. כמו כן רואיינו בעלי תפקידים בכירים ברמות הארציות המחוזיות והעירוניות בשירותים וארגונים שונים הנמצאים בקשרים

עם המשטרה לגבי הטיפול בבני נוער. ביניהם: שירות המבחן לנוער, (קציני מבחן לנוער וחוקרי ילדים), השירותים לנוער וצעירים, פקידי סעד לחוק נוער וסדרי דין (במשרד הרווחה); בתי המשפט לנוער; שירות קידום נוער והשירות לביקור סדיר במשרד החינוך, השירותים האחראים לתוכניות למניעת אלימות ומניעת התעללות בקטינים במשרד החינוך, ארגונים וולונטריים העוסקים בזכויות ילדים וארגונים המספקים שירותי טיפול לנוער קורבן לעבירות או לנוער על סף עבריינות (המועצה לשלום הילד, אב"י, אל"י, אל סם, הרשות למלחמה בסמים). הראיונות התמקדו בתפיסת תפקיד המשטרה ביחס לקטינים ומקומה במערך השירותים המטפלים בהם, בקשרים ובחלוקת העבודה בתוך המשטרה ועם גורמי חוץ בטיפול בנושא, בהצלחות ובקשיים בשיתוף פעולה זה ובהצעות לשינויים בתפקוד המשטרה בתחום. המרואיינים נבחרו על פי חלוקה תפקידית (נציגות למדורים השונים במשטרה ולשירותים שונים), על פי חלוקה אזורית, ועל פי דרג: ברוב המקרים רואיינו אנשי המטה במשטרה ובשירותים; בהמשך, רואיינו בעלי תפקידים ברמות שונות (במחוזות ובמרחבים), על מנת ללמוד על תפיסתם של אנשים הקרובים יותר לעבודה בשטח. חלק מהמרואיינים ברמות השטח נבחרו באופן אקראי; אחרים נבחרו משום שהוזכרו על ידי מרואיינים קודמים כאנשים בעלי ידע מיוחד או תפיסה מיוחדת של הנושא.

4. **שאלונים למילוי עצמי:** במקביל לראיונות, הופצו באמצעות קציני הנוער המרחביים והמחוזיים שאלונים לעובדי הנוער בכל הארץ, למפקדי התחנות ולראשי משרדי הקירות בתחנות. שאלונים אלה מולאו ע"י השוטרים והוחזרו במעטפות מבוילות מראש. מפקדי התחנות אחראים להתוויית מדיניות התחנה ברמה המקומית, קביעת סדרי עדיפות בפעולות התחנה, גיבוש קשרים עם הקהילה ועוד. יש להניח שלתפיסתם לגבי עבודת הנוער ומקומה במסגרת תפקידי המשטרה יש השפעה ניכרת על העבודה בפועל. ראשי משרדי הקירות הם האחראים לכלל החקירות המתבצעות בתחנה, ובכללן חקירות הנוער. השאלונים כללו מידע לגבי נושאים שונים: דרכי העבודה של המשטרה בכלל ושל עובדי הנוער בפרט לגבי קטינים ובני נוער, תפיסת תפקיד המשטרה ביחס לקטינים ועמדות כלפי הטיפול בקטינים ובני נוער, הערכת שיקול הדעת של השוטרים בהחלטה לגבי תיקי אי תביעה, הקשרים עם ההורים ועם גורמים בקהילה וגורמים נוספים במשטרה והקשיים

המתעוררים בקשרים אלה, הערכת עבודת הנוער מהיבטים שונים, והצעות לשיפורים בעבודת הנוער במשטרה.

הכלים לאיסוף המידע נבנו לאחר שיחות מקדימות עם אנשי מדור הנוער ומדור נפגעים במשטרה, ועם חלק מחברי ועדת ההיגוי. כמו כן, השאלות נבנו על סמך הסוגיות והמונחים שעלו מסקירת הספרות. בנוסף, רוכז מידע שנאסף במשטרה לגבי התחומים השונים בהם עוסק המחקר, בעיקר לגבי מאפייני וצרכי כוח אדם. איסוף המידע התבצע ברובו במחצית השנייה של שנת 1997.

בחלק הראשון של המאמר יוצגו בקצרה סוגיות העולות מהספרות העולמית בתחום זה. לאחר מכן יובאו הממצאים העיקריים מהשלב הראשון של המחקר.

תפקיד המשטרה בהתמודדות עם בני נוער

ניתן לחלק את פעילויותיה של המשטרה לגבי קטינים ובני נוער למספר תחומים:

א. שמירת הסדר הציבורי ומניעת הזדמנויות לפשיעה - מגעים לא פורמליים עם בני נוער

הקשר של המשטרה עם קטינים מתקיים בשתי רמות: פורמלית ולא פורמלית. חלק גדול מהמגע בין המשטרה לבני נוער נעשה במה שמכונה "שיטור לא פורמלי" (White, 1996). במסגרת תפקידה כשומרת הסדר הציבורי וכן כחלק מנתינת שירותי מניעת פשעים, המשטרה מסיירת ברחובות, מגיבה לתלונות אזרחים ומנסה למנוע מעורבות של בני נוער בפעולות עברייניות, ולפזר התקהלויות של צעירים אשר פוגעות בסדר הציבורי. בתקופות של עליה במידת הדאגה הציבורית מפני עבריינות נוער עשוי המחקר לתת למשטרה סמכויות נרחבות יותר במסגרת הלא פורמלית בה היא מטפלת בצעירים. White (1996) מציין כי במקרים כאלה שיש למשטרה סמכויות נרחבות בטיפול הלא פורמלי בנערים ישנה סכנה של הטלת טרור מצד המשטרה על קבוצות מסוימות

של נערים ואף התעללויות של שוטרים בבני נוער. מספר מחקרים תיעדו מיקרים של אלימות מילולית ופיזית

של שוטרים כלפי בני נוער

(Alder et al., 1992; Biondo and Palmer, 1995).

ב. טיפול בנערים החשודים בעבירות - הפעלת שיקול דעת ביחס להמשך הטיפול

במגעייה הפורמליים עם בני נוער, עוסקת המשטרה בעיקר באיסוף ראיות ובחקירת מקרי עבריינות נוער. במהלך הפעילויות האלה, אחד מתפקידיה החשובים של המשטרה הוא תפקיד של "סינון" המקרים של עבריינות נוער אשר המשך הטיפול בהם יעשה על ידי מערכת המשפט. במדינות מסוימות ניתן למשטרה שיקול הדעת להחליט האם המקרה יועבר לגורמים נוספים במערכת הצדק או שהצעיר יטופל שלא דרך מערכת המשפט ומבלי שתוטבע עליו "תווית" של עבריין. שוב, יתכן שיעשה כאן שימוש באמצעים לא פורמליים כגון הזהרה של הקטין בלי לפתוח לו תיק, או שהדבר יעשה בצורה פורמלית יותר, למשל הזהרה פורמלית של הקטין שנרשמת בתיקו (אך בזה הסתיים הטיפול בו). ישנן מדינות אשר בהן למשטרה ניתנת גם מעורבות בהחלטה על דרכי טיפול וענישה בקטין. למשל באוסטרליה המשטרה מעורבת בתוכניות שמטרתן להפגיש את עבריין הנוער עם קורבנו, באזור אחר של אוסטרליה למשטרה יש הסמכות להפנות את הצעיר לטיפול משפחתי (White, 1996).

משום שסמכויות אלה של המשטרה - הפורמליות והלא פורמליות - נותנות בידיה כוח רב, קיים החשש לשיקול דעת מוטעה וליחס מפלה של השוטרים כלפי קבוצות שונות של בני נוער. ואכן מחקרים רבים מתייחסים לנושא זה. מחקרים אלה מפרידים בין החלטות הנשענות על סיבות משפטיות (כגון הרשעות קודמות וחומרת העבירה) וסיבות לא משפטיות (כגון גיל, מין, מצב משפחתי, מוצא אתני ואזור ביצוע העבירה). (Adler et al., 1992;)

Adler, 1994; Landau and Nathan, 1983; Mott, 1983

(Thomas and Cage, 1977; Choen and Kluegel, 1978; Horwitz and Wasserman, 1980)

(Meehan, 1993 ; Chesney- Lind, 1973 ; Wundersitz et al., 1988)

(Landau, 1981; Stevens and Willis, 1979; רהב, 1976; חסין, 1997).

ג. מניעת עבריינות - יצירת קשר מכוון עם בני נוער והשתתפות בתוכניות קהילתיות

בשנים האחרונות, בעקבות האכזבה מהשיטות המסורתיות להתמודדות עם עבריינות נוער, נעשים במקומות רבים ניסיונות להתמודד עם בעיית עבריינות הנוער בצורה כוללנית, תוך שימת דגש על ההיבט הסביבתי- מניעתי. ניסיונות אלה מחייבים הגדרה מחדש של תפקיד המשטרה ומקומה בתוך מכלול השירותים והגורמים בקהילה, המנסים להתמודד באופן משותף עם בעיה שבאופן מסורתי הטיפול בה היה בתחום העיסוק של המשטרה. בסעיף הבא יסקרו הגישות העכשוויות להתמודדות עם בני נוער עוברי חוק, ותפקידה המשתנה של המשטרה במסגרת גישות אלה.

גישות ומגמות עכשוויות בטיפול בנוער עובר חוק

מהגישות השונות המנסות להסביר עבריינות בכלל, ועבריינות נוער בפרט, נגזרים שני מודלים מרכזיים להתייחסות לעוברי חוק: "מודל הצדק" שם דגש על ענישה אחידה בהתאם לסוג וחומרת העבירה, ללא התחשבות בנסיבות האישיות של הנאשם. לעומת זאת, "גישת הרווחה" שמה דגש על התחשבות בתנאים הסביבתיים והאישיים שתרמו לביצוע העבירה ומציעה שיקום וטיפול כדרך למנוע התנהגות עבריינית בעתיד, תוך התייחסות וניסיון לשנות את התנאים האלה (Lipsey, 1991; Klein, 1994).

ברוב מדינות העולם, גם באלה הנוטות לעבר מודל הצדק, אין ספק שההתמודדות עם בעיית עבריינות הנוער אינה יכולה להיעשות באמצעות המערכת המשפטית והפלילית בלבד. מעבר לאמצעים המופעלים על מנת למנוע הזדמנויות לפשיעה (כגון נוכחות מוגברת של שוטרים במקומות המועדים לעבריינות נוער), מגוון של תוכניות מנסות לפעול לשיקומם של נערים עוברי חוק או למניעת עבריינות בקרב בני נוער. מאמצים אלה נובעים גם מהדאגה מההשקעה הכספית הגבוהה הכרוכה בהתמודדות עם תוצאות עבריינות; גילם הצעיר של הקטינים עושה

את ההשקעה במניעת כניסה למעגל הפשע כדאית מבחינת עלות-תועלת (Macallair,1993; Hirschi & Gottfredson, 1993). חלק מהשיטות מנסות לטפל בנערים עצמם; אחרות, מנסות להתמודד עם הנסיבות החברתיות התורמות לעבריינות. (Apter and Goldstein, 1986). גישות אחרות שמות דגש על שיתוף הסביבה בה חי הנער (קבוצת החברים, המשפחה, הקהילה) בשיקומו, וצמצום השימוש במערכת המשפטית, ככל האפשר. (Bynum & Thompson, 1996).

סוג אחר של תוכניות מנסות להתמודד עם בעיית עבריינות הנוער בצורה כוללת, השמה דגש על ההיבט הסביבתי-מניעתי. בארה"ב למשל, חקיקת ה-Crime Bill בשנת 1994 שהקצתה משאבים לפעולות קהילתיות למניעת פשיעה, הביאה לפיתוח ותיגבור תוכניות קהילתיות שונות. התוכניות מיועדות לענות על הדאגות המרכזיות של החברה האמריקאית בתחום זה - העבריינות הקשה של כנופיות הנוער, המלווה בעוינות קשה למוסדות החברתיים בכלל ולשלטונות החוק בפרט, והאלימות בבתי הספר. בדו"ח שהוציא משרד המשפטים האמריקאי ב-1996 (Coordinating Council on Juvenile Justice and Delinquency Prevention, 1996) הוצהר על תוכנית פעולה מקיפה למלחמה בעבריינות ואלימות נוער, שיעדיה הן: מתן טיפול בצד הטלת סנקציות על עבריינים צעירים, הורדת מעורבות בני נוער בכנופיות וסמים, חיזוק קהילות ומתן הזדמנויות לילדים וצעירים. התוכנית מציעה מגוון של פעולות בתחום החקיקה, התביעה, הענישה, הטיפול והפיתוח הקהילתי, הכוללות הן התייחסות לעבריינות עצמה והן ניסיון לטפל בגורמי העבריינות, כולל תמיכה וסיוע למשפחות ולקהילות הזקוקות לחיזוק. בתוכנית מושם דגש על הצורך בשיתוף פעולה של גורמי החוק, האזרחים, הגורמים הטיפוליים והנערים עצמם.

מאמצים אלה הובילו לפיתוח של תוכניות למניעת וצמצום עבריינות נוער במדינות שונות בארה"ב: מרכיב מרכזי של התוכניות מתמקד בניסיונות לפתח אצל הצעירים יכולות להתנגד לפעילויות לא רצויות (חברות בכנופיות, שימוש בסמים). פרויקטים מסוג זה משלבים יישוג (out-reach), יעוץ, פעילויות פנאי וספורט; הדרכה לפיתוח

מיומנויות לימודים ועבודה; העלאת מודעות לבריאות; צמצום היעדרויות ונשירה ממערכת החינוך; עזרה לעוברי חוק להשלים בהצלחה את תקופת המבחן ולא לחזור לביצוע עבירות; הכרות עם מערכת החוק וניסיון לפיתוח גישות חיוביות כלפיה; ניסיון לפתח מנהיגות נוער חליפית למנהיגות כנופיות הנוער. חלק מהתוכניות כוללות שילוב תושבי הקהילה וגם הנערים עצמם בפיקוח ומניעת מעשי עבריינות. תוכניות אחרות מתייחסות אל עבריינות הנוער כאל חלק אחד ממגוון הבעיות שעל הקהילה להתמודד עימן, ומתמקדות בפיתוח קהילתי (יצירת מקומות עבודה, שיפור המצב הפיזי של השכונה) ובהעצמת הקהילה. ההנחה היא שבאווירה כזו תפחת גם עבריינות הנוער (Freeh, 1997).

מנגנונים למניעת הפגיעה בזכויות הקטינים במגע עם המשטרה

המערכת הפלילית, מעצם טיבה, פוגעת בחירויות של המעורבים בה. בשנים האחרונות הועלתה לתשומת הלב הציבורית הדאגה כי קטינים, אף יותר ממבוגרים, חשופים לפגיעה בזכויותיהם. כפי שהוזכר, ישנה טענה ששיקול הדעת הנרחב הניתן לשוטרים, הנובע לעתים מרצון לאפשר להם לפעול ביתר יעילות ולעתים מהרצון לאפשר התחשבות בנסיבות האישיות של כל קטין, עשוי לבסוף להביא גם לפגיעה בזכויותיהם. חשופים במיוחד לפגיעה כתוצאה ממדיניות לא אחידה בהפעלת שיקול דעת הם קטינים השייכים לקבוצות חלשות וכאלה שאינם מודעים לזכויותיהם. כמו כן, חשופים הקטינים לפגיעה בזכויותיהם בכל אחד משלבי ההליך הפלילי - המעצר, החקירה, המשפט והענישה. חששות אלה מביאים לחקיקה המנסה להבטיח את שמירת זכויות הקטינים.

במרבית המדינות ישנם חוקים המתייחסים לזכויות הקטין בזמן חקירה: החוק האנגלי מחייב נוכחות של הורה או מבוגר מתאים אחר (רצוי שיהיה קשור לילד) בכל שלב בו הקטין נחקר על ידי המשטרה. גם בארה"ב מרבית המדינות דורשות כי הורה או אפוטרופוס יקבל מיידית מידע בדבר חקירת הקטין. לקטין זכות כי הוריו יהיו נוכחים בחקירה. בישראל, יש חובה לאפשר להורי קטין עד גיל 14 להיות נוכחים בחקירה, אם כי קיימים סייגים

בהם ניתן לחרוג מחובה זו. מעל גיל 14 אין להורים זכות כזו אלא אם הוחלט אחרת. בישראל, כמו במדינות אחרות כארה"ב, חייבת המשטרה ליידע את הקטין בדבר זכויותיו (מורג, 1995).

חוקים אלה הקשורים לחקירת הקטין ושמירה על זכויותיו בעת החקירה נובעים מהחשש כי הקטין איננו מסוגל להבין את זכויותיו ולכן זקוק למבוגר שיעזור לו בכך. מחקרים בארה"ב בדבר הבנת קטינים את זכויותיהם הראו כי רק 20% מהקטינים גילו הבנה מלאה של זכויותיהם. מספר זכויות כמו זכות השתיקה היו בעייתיות במיוחד להבנת הקטינים. עם זאת, יש לציין כי נוכחות הורים בחקירה לא תמיד הועילה לנער משום שגם ההורים לא תמיד מבינים את הזכויות ויכולים לייעץ לקטינים. כתוצאה מכך, יש במספר מדינות וגם בישראל יוזמות חקיקתיות שמטרתן לחייב מינוי עורך דין לקטין בכל ההליכים הפליליים, החל משלב המעצר והחקירה. באנגליה למשל, קיימת לקטינים זכות לייצוג משפטי, במימון המדינה.

בשנים האחרונות ישנה התעניינות גם בזכויותיו ובמצבו של הקורבן הקטין במערכת הפלילית. מדובר בעיקר בעבירות רגישות, כגון עבירות מין ועבירות של פגיעה בקטין במסגרת משפחתו. במקרים אלה, ההנחה היא שההליך הפלילי יכול לגרום נזק לקטין, ולכן הוא זקוק להגנה מיוחדת (Smith, 1992). יש לציין, שבישראל קיימת כבר שנים רבות הגנה מיוחדת לקטינים קורבנות ועדים לעבירות מין ולפגיעה במסגרת המשפחה: ילדים עד גיל 14 שהיו קורבנות או עדים לעבירות מסוג זה יחקרו על ידי חוקרי ילדים, שהם עובדים סוציאליים ולא שוטרים. חוקרי הילדים גם מוסמכים להעיד במקום הקורבן בבית המשפט. הגנה מיוחדת זו לא קיימת לקורבנות מעל גיל 14 או לקורבנות בעבירות אחרות. בארצות אחרות, כגון אנגליה וניו זילנד, קיימת דאגה רבה לגבי הנזק העשוי להיגרם לקורבנות קטינים בהליכים הפליליים ובחקירה הנגדית בבית המשפט (Morgan and Zender, 1992). גם בארץ, מוצע להגביר את התמיכה והליווי לקורבנות (בעיקר מעל לגיל 14) ולדאוג ליידועם לגבי ההליכים הפליליים והמשפטיים.

לגבי פגיעות בקטינים על ידי הוריהם, קיים ויכוח עד כמה לטפל בהן במסגרת המערכת הפלילית ועד כמה התערבות חוקית תפגע בניסיונות לשקם את המשפחה (רונו, 1994). בישראל התרחב מאד הטיפול הפלילי במקרים של פגיעה בקטין על ידי הורה מאז חקיקת התיקון לחוק העונשין בשנת 1989, המגדיר פגיעות כאלה כעבירות מיוחדות והמחייב דיווח עליהן. עם זאת, עדיין קיימת מעורבות רבה של שירותי הרווחה במקרים אלה ורק חלק קטן מהם מגיע לטיפול במערכת הפלילית.

נושא הטיפול הייחודי בבני נוער עוברי חוק קיבל הכרה גם על ידי ארגון האו"ם. האמנה הבינלאומית לזכויות הילד משנת 1989 (שישראל הצטרפה אליה בשנת 1991) מציינת כי מטרת הטיפול בילד הנאשם בעבירה פלילית תהיה לקדם את תחושתו לכבוד עצמי, תוך כיבוד אנושיותו ובאופן המתחשב בצורכיהם של בני גילו. האמנה מדגישה את זכותו של כל ילד להגנה משפטית ולהגנה מפני עינויים, טיפול אכזרי וענישה קשה ושליטת חופש שלא כדין או באופן שרירותי. שני מסמכים שאומצו על ידי האספות הכלליות של האו"ם בשנים 1985 ו-1990 מציגים סטנדרטים מינימליים למערכות הבאות במגע עם נוער עובר חוק (Center for Social Development and Humanitarian Affairs, 1992). המסמכים מדגישים שיש להימנע מהכנסת נערים למוסדות סגורים, במיוחד בתי סוהר. כמו כן הם ממליצים על מציאת פתרונות רב מקצועיים למניעת עבריינות נוער, כולל אמצעים להגנת נערים בסיכון חברתי (נטושים, מונזחים וכו').

לסיכום, בעיית עבריינות הנוער נחשבת לבעיה קשה ומכאיבה במדינות רבות. דרכי ההתמודדות איתה משתנות מעת לעת, בשל שינויים בתפיסות התיאורטיות והערכיות המתייחסות לתופעה, ובשל הקושי להוכיח את יעילותן של דרכי ההתמודדות השונות. ההתייחסות אל עבריינות הנוער בשנים האחרונות היא כאל חלק מבעיה חברתית כללית, שגם הטיפול בה צריך להיעשות במשותף על ידי כלל המערכות החברתיות ולא על ידי מערכת החוק בלבד. כמו בתחומים רבים אחרים (טיפול בקשישים, בחולי נפש וכד') ישנה פניה מהטיפול המוסדי לטיפול בקהילה. ההנחה הרווחת כיום היא שהטיפול בעבריינות נוער צריך להתמקד בשני מישורים: המישור הראשון

הוא המניעה - הן מניעת הכנסותם של בני נוער למעגל הפשיעה על ידי חיזוק הפרטים, המשפחות והקהילות, והן מניעת הזדמנויות לפשיעה, בעזרת טכניקות כגון נוכחות מוגברת של שוטרים או אזרחים מתנדבים במקומות המועדים לפשיעה או הצבת מצלמות וידאו. המישור השני הוא ההתמודדות עם אותם בני נוער שעברו על החוק. למרות שכשליש מהעבירות האלימות בארה"ב, למשל, מבוצעות על ידי בני נוער, הנתונים מראים שרוב עברייני הנוער, אינם, לפחות בתחילת דרכם, עבריינים קשים ואלימים (Coordinating Council on Juvenile Justice and Delinquency Prevention, 1996). לגביהם, שילוב בקהילה, סיוע להשתחרר מאורח חיים עברייני ולימודם לקבל אחריות על חייהם ומעשיהם - יכול להיות יעיל במניעת עבריינות עתידית.

במקביל לגישות החדשות למניעה וטיפול בעבריינות נוער, עולה הרגישות לזכויות הקטינים במערכת הפלילית ולמידה בה ההתייחסות אליהם היא הוגנת. מגמות אלה - הדגש המושם על שילוב הקהילה במניעת עבריינות נוער והרגישות לזכויות הקטינים - מחייבות את המשטרה בכלל, ואת כוחות המשטרה העוסקים בנוער בפרט, להיערך לשינויים ולהרחבות בתפקידיה המסורתיים.

ממצאים עיקריים

1. דפוסי העבריינות המדווחת ומאפייני בני הנוער החשודים בעברות על החוק

כשני אחוזים וחצי מבני הנוער בני 12-17 בארץ נחשדים מדי שנה בעברות על החוק. רק לכמחציתם נפתחים תיקים פליליים. בני נוער בני 12-17 הם כ-8% מבעלי התיקים הפליליים בארץ מדי שנה. בשנים 1985-1990 חלה עלייה ניכרת באחוז בני הנוער החשודים בביצוע עברות מתוך כלל בני הנוער; בשנים האחרונות הגידול במספר החשודים יחסי לגידול באוכלוסייה; כך שאחוז החשודים מכלל בני הנוער נשאר יציב, ועומד, כאמור, על כשני אחוזים וחצי מכלל בני הנוער. מרבית תיקי הנוער נפתחים בגין עברות רכוש. עם זאת, בשנים האחרונות יש עלייה באחוז התיקים (פליליים ואי תביעה) שנפתחו בגין עברות אלימות וסמים, מתוך כלל התיקים הנפתחים

לבני נוער. נראה שעלייה זו נובעת לא רק מעלייה אמיתית בשיעור העברות על החוק, אלא גם מעלייה בדיווחים על עברות ובגילוי עברות.

חלקם של העולים מברית המועצות לשעבר ומאתיופיה בקרב בעלי התיקים הפליליים גדול מחלקם באוכלוסיית בני הנוער בישראל. כדי לקבל תמונה מלאה על חלקם של העולים מתוך כלל בני הנוער שנחשדו בביצוע עברות, יש לבדוק גם את הנתונים על תיקי אי תביעה. לעולים מברית המועצות לשעבר נפתחים יותר תיקים פליליים בגין עברות מוסר וסמים מאשר לשאר בני הנוער (28% מהתיקים הפליליים, לעומת 10% בקרב כלל אוכלוסיית בעלי התיקים הפליליים), וכן יותר תיקים בגין עברות רכוש (71% לעומת 62%). לא נמצאה עדות למעורבות יתר שלהם בעברות אלימות ומין. הנתונים אינם מאפשרים גם לאשש או להפריך את תחושותיהם של אנשי משטרה כי העברות של העולים מברית המועצות לשעבר חמורות או אלימות יותר. העולים מאתיופיה בעלי התיקים הפליליים צעירים יותר משאר בני הנוער ולאחוז גבוה יותר מהם, יחסית לקבוצות האחרות, יש למעלה מ-10 תיקים פליליים (14% לעומת 9%). אחוזו הלא יהודים בעלי התיקים הפליליים (תושבי ישראל) אינו גבוה באופן משמעותי מאחוזם באוכלוסייה; בחישוב האחוז מתוך כלל החשודים (כולל אי תביעה), אחוזו הלא יהודים נמוך מאחוזם באוכלוסייה. הבדל זה נובע מהשיעור הנמוך יותר של תיקי אי תביעה שנפתחים ללא יהודים לעומת יהודים. כדי ללמוד באופן מלא על דפוסי העבריינות של קבוצות שונות באוכלוסייה, יש לבחון באופן מעמיק יותר את הנתונים הקיימים לגבי בני הנוער לאורך מספר שנים, כולל הנתונים לגבי אי תביעות.

מאפייניהם המשפחתיים והלימודיים של בני הנוער דומים למאפייניהן של קבוצות סיכון אחרות של ילדים בישראל (כגון, ילדים הסובלים מהזנחה או מהתעללות ונמצאים בטיפול פקדי סעד. ר' למשל, דולב וברנע 1996; דולב ואחרים, 1996): אחוזים גבוהים מהם באים ממשפחות גדולות, חיים עם הורה אחד בלבד והישגיהם הלימודיים נמוכים באופן משמעותי מאלה של בני גילם. ממצאים אלה מדגישים את הצורך בשיתוף פעולה של

המשטרה עם השירותים החברתיים והחינוכיים בטיפול בבני נוער אלה, וכן את הצורך בפעילות של מערכת השירותים למניעה ולטיפול מוקדם בקבוצות סיכון באוכלוסייה.

לסיכום, אף שלא ניכרת עלייה בשיעור בני הנוער הנחשדים בביצוע עברות בשנים האחרונות, הממצאים מעידים על פעילות רבה יותר של המשטרה בטיפול בעברות כגון אלימות ושימוש בסמים בקרב בני נוער. גם אם ממצאים אלה אינם מעידים בהכרח על גידול בהיקף התופעות האלה בקרב בני נוער, הם בהחלט מעידים על עלייה במודעות אליהן. בנוסף, הממצאים מעידים גם על הצורך בתשומת לב מיוחדת לתופעת עבריינות הנוער בקרב העולים מברית המועצות לשעבר ומאתיופיה. המאפיינים של בני הנוער, החשודים בעברות המעידים על כך שהם סובלים ממגוון רחב של בעיות והעובדה שחלק גדול מהם שייכים לקבוצות אוכלוסייה הזוכות לתשומת לב השירותים (כגון עולים), מצביעים על הצורך בהתייחסות כוללנית לבני נוער עבריינים במסגרת מערך השירותים שהמשטרה מהווה חלק ממנו.

2. כוח אדם ומשימות בעבודת הנוער במשטרה

במרבית נושאי הנוער במשטרה מטפלות יחידות הנוער. עם זאת, גם לגורמים אחרים במשטרה (שוטרי סיוור ובילוש, משמר אזרחי) מגעים משמעותיים עם קטינים ועם בני נוער. נראה כי שוטרים אלה מודעים ברוב המקרים לרגישות הטיפול בקטינים ומעדיפים להעביר מקרים הקשורים לקטינים לטיפול עובדי הנוער. עם זאת, גם במשטרה וגם בשירותים אחרים הועלה צורך להגביר ולהעמיק את הידע והרגישות של שוטרים אלה לנושאי ההתמודדות עם קטינים ועם בני נוער.

מרבית אנשי המשטרה התלוננו על מחסור בכוח אדם לעבודת הנוער. תלונה זו עולה בקנה אחד עם דוח המדור לחקר ביצועים במשטרה. יש לציין שמאז תקופת המחקר התווספו תקנים רבים ליחידות הנוער במשטרה. לדעת

אנשי המשטרה ואנשי השירותים העומדים עמם בקשר, איכות כוח האדם העוסק בעבודת הנוער טובה, והם ציינו במיוחד את רגישותו לצרכי הקטינים ואת מסירותו לעבודה. עם זאת, נתונים על עובדי הנוער מראים כי חלק לא מבוטל מהם אינם עומדים בקריטריונים שנקבעו מבחינת השכלה וניסיון, והכשרתם של חלק מהם אינה מספיקה לתפקידם. רבים מהשוטרים מעונינים בהכשרה נוספת בתחומים שונים, גם בתחומים הקשורים לעצם החקירה ובמיוחד בתחום הרגיש של טיפול בקורבנות.

אחוזים גבוהים מהשוטרים שהוכשרו לעבודת הנוער בשנים האחרונות לא המשיכו לעבוד כעובדי נוער. (כשליש מהשוטרים שעברו הכשרה לעבודת הנוער בשנים 1995-1996 לא המשיכו לעבוד בתפקידם). לא ברור אם הדבר נובע מאי רצון להמשיך בתפקיד או משיקולי הפיקוד המשטרתי בהצבת שוטרים לתפקידים שונים. בכל אופן, ייתכן שצריך לחשוב כיצד לחזק את מעמד המקצועי של עובדי הנוער ולקבוע אמות מידה להערכת פעילותם (שיביאו בחשבון גם את המשימות הייחודיות המוטלות עליהם).

רבים מאנשי המשטרה דיווחו כי תנאי המבנה והציוד הלקויים ברבות מתחנות המשטרה מקשים לבצע את העבודה עם הנוער והן לשמור את הנהלים שמטרתם לצמצם את תיוג הקטין ולשמור על זכויותיו.

עבודת הנוער מתמקדת בעיקר בחקירת אירועים פליליים. מרבית אנשי המשטרה התלוננו שלא נעשית מספיק עבודת פקחנות (ביקורים במקומות ריכוז של בני נוער לשם איתור עבריינות בקרב בני הנוער ולשם מניעתה). חלק גדול מעובדי הנוער מתלוננים שהם מקדישים זמן רב מדי לפעולות שאינן קשורות לעבודת הנוער, כגון תורנויות בתחנה.

חלק מאנשי המשטרה העלו את שאלת האחריות הפיקודית על עובדי הנוער: נטען כי העובדה שהדרגים המקצועיים במדור הנוער אינם אחראים באופן פיקודי על עובדי הנוער פוגמת ביכולתם להשפיע על בחירת כוח

האדם וכן גורמת לעתים לכך שעבודת הנוער תידחק מפני המשימות הכלל משטרותיות (פעילות ביטחונית, פיזור הפגנות וכד'). אחרים טענו שהעובדה שחוליות הנוער הן חלק מהתחנות מאפשרת להם קשר מקצועי טוב יותר עם שאר השוטרים ומספקת ראייה רחבה יותר של מקום עברות הנוער בתוך מכלול העברות שעמן מתמודדת התחנה.

3. תפיסת תפקיד המשטרה ביחס לבני נוער;

שמירת זכויות הקטינים, יחס להורים וקבלת החלטות

תפיסת תפקיד המשטרה לגבי בני נוער שונה מתפיסת התפקיד הכללי של המשטרה: מרבית השוטרים (86-93% בקרב בעלי התפקידים השונים) דוגלים בגישות טיפוליות חינוכיות כלפי נוער עובר חוק. חלק מהשירותים הטיפוליים טענו שגישת המשטרה טיפולית מדי, וכי עליה לנקוט גישה אכיפתית יותר. למרות התפיסה הטיפולית-חינוכית, רבים מהשוטרים חשים כי אין להם די יכולת הרתעה כלפי בני הנוער, ויש להם גם ביקורת כלפי מערכת המשפט, שלדעתם מקלה מדי על הקטינים. כמו כן, לשוטרים חשוב להדגיש כי תפקידם הראשון הוא שמירת הסדר והגנת הציבור מפני מעשי עבריינות, וכי הדאגה לעתידם של בני הנוער אינה יכולה לבוא על חשבון תפקידים אלה של המשטרה. חשוב לציין שהתמיכה בגישה ענישתית-הרתעתית חזקה יותר באופן עקבי בקרב עובדי הנוער מאשר בקרב מפקדי תחנות וראשי משרדי חקירות. כמו כן עובדי הנוער תופסים את עבריינות הנוער כחמורה יותר מאשר תופסים אותה הדרגים הבכירים יותר. נראה שיש לברר מה המקור להבדלים אלה וכיצד הם משפיעים על ההתייחסות לעבודת הנוער במשטרה.

רוב אנשי המשטרה ואנשי השירותים האחרים ציינו שבשנים האחרונות חל במשטרה שיפור במודעות לזכויות הילד במסגרת ההליכים הפליליים. עם זאת, יש עדיין חריגות מהנהלים (חלק מהן מוסברות בתנאי מבנה וציוד לקויים או בחוסר כוח אדם, כגון: הובלת קטין בניידת שאינה מוסווה, חקירת קטין בחדר שאינו נפרד) והפרת זכויות (כגון כבילת קטינים או הכאתם), במיוחד על ידי שוטרים שאינם שוטרי נוער ומודעותם לנושא פחותה. צוין גם יחס בעייתי במיוחד כלפי ערבים תושבי השטחים. אנשי ארגוני זכויות הילד ציינו כי גם אם יש שיפור

ברמת המודעות לנושא זכויות הילד, המשטרה אינה משתפת פעולה באופן פעיל בניסיונות להפיץ ידע זה בקרב בני הנוער.

התנאים למעצר קטינים בעייתיים במרבית המקומות, הן בתחנות והן בבתי המעצר (הן מבחינת התנאים הפיזיים והן מבחינת התנאים למניעת פגיעה נוספת בקטינים ותמיכה בתהליך שיקומם, כגון פעילויות פנאי וחינוך). נמצא שחלק ניכר מהשוטרים מאמינים כי ישיבה במעצר מרתיעה קטינים מחזרה על ביצוע עברות. בהקשר זה נשמעה טענתם של ארגוני זכויות הילד וכן של גורמים משפטיים כי לעתים נעשה שימוש במעצר לצורך הרתעה או ענישה ולא לצורך חקירה בלבד.

חלק ניכר מהשוטרים (66-85% בקרב בעלי התפקידים השונים) הסכימו שהמשטרה צריכה למסור לקטינים מידע על זכויותיהם, אך כרבע מהשוטרים לא הסכימו עם טענה זו; כמו כן, חלק מהם ציינו שהצורך לעמוד בנהלים פוגע ביעילות החקירה והעלו חששות שהמגמה ההולכת ומתגברת להבטחת זכויות הילד, המתבטאת בהצעות חקיקה שונות (כגון ההצעה להבטחת ייצוג משפטי לקטינים בהליכים פליליים) תפגע בעבודת המשטרה. חלק מאנשי המשטרה ברמות השונות הביעו תחושה כי מהמשטרה נדרשות בתחום הנוער דרישות סותרות: מצד אחד, דרישה גוברת לפעול בתקיפות למיגור תופעות עבריינות הנוער, ומצד אחר - דרישה לעמוד בכללים המבטיחים את זכויות הילד. ההסכמה בדבר הצורך בשמירת זכויות הילד נמוכה יותר בקרב עובדי הנוער מאשר בקרב מפקדי התחנות וראשי משרדי החקירות. נראה שיש צורך להמשיך ולבחון עד כמה התמיכה בזכויות הילד, הקיימת ברמה ההצהרתית, זוכה למימוש בשטח, וכיצד יש להיערך לשינויים הצפויים בתחום, לאור הסתייגויותיהם של חלק מאנשי המשטרה.

בעבודתם עם קטינים החשודים בעברות על החוק השוטרים חייבים להיות בקשר עם הורי הילדים. השוטרים מגלים יחס אמביוולנטי כלפי קשר זה: מצד אחד, הם מדווחים שהם עומדים בקשר עם הורים במרבית המקרים,

אך מצד אחר הם חוששים שמעורבות הורים בחקירה תפגום ביעילותה. כמו כן, הם אינם מייחסים חשיבות רבה ליכולת ההורים להפעיל סמכות כלפי בני הנוער בשיקוליהם לגבי נקיטת הליך אי תביעה. שוטרים רבים סבורים שהם לעתים קרובות תחליף עבור בני הנוער לסמכות ההורים. ייתכן שיש לשקול דרכים שבהן ניתן לסייע לעובדים לנצל טוב יותר את קשריהם עם ההורים.

בעבודתם עם בני נוער החשודים בעברות על החוק נדרשים השוטרים להפעיל שיקול דעת ולקבל החלטות שישפיעו במידה רבה על גורל הקטינים. הצורך בקבלת החלטות מתעורר כבר במפגש הראשון, כשהשוטר נדרש להחליט האם לטפל במקרה במסגרת המערכת הפלילית או להסתפק בהסברה או באזהרה בלבד; לאחר מכן, יש להחליט האם לפתוח תיק פלילי או לנקוט הליך אי תביעה, ולבסוף - האם להעביר את החומר להגשת כתב אישום או לסגור את התיק. למרות קיומם של נהלים בקבלת ההחלטות (לגבי הליכי אי תביעה וסגירת תיק), ואף שהשיקולים שהשוטרים מצהירים כי הם משתמשים בהם בהחלטות על אי תביעה תואמים את הנהלים (כגון חומרת העברה וקיום עברות קודמות), לא ברור מהם שיקוליהם בפועל; עד כמה התהליך אחיד בתחנות השונות (למשל, באילו מקרים ממתנינים לחוות דעת של שירות מבחן לפני החלטה) ועד כמה יש אחידות בשיקולים לגבי קבוצות אוכלוסייה שונות (ניתן לראות, למשל, ששיעור הליכי אי תביעה הננקטים לגבי לא יהודים נמוך בהרבה מאשר לגבי יהודים).

לסיכום, תפקיד המשטרה בטיפול בקטינים ובבני נוער הוא תפקיד מורכב. בנוסף לעלייה במשימות בתחום זה בעשור האחרון (בין היתר, בשל העלייה בהתרחשות ובדיווח על סוגי עברות מסוימים, גלי העלייה, ריבוי מקומות הבילוי לנוער, והחוקים הנוגעים לעברות נגד קטינים), התפתחו מספר מגמות חברתיות המשפיעות על תפקוד המשטרה בנושא זה. מצד אחד, גוברת בשנים האחרונות המודעות לעבריינות נוער ולעברות נגד קטינים, ומתגברת הדרישה מהמשטרה לטפל ביעילות במצב זה ואף למנוע אותו. מצד אחר, יש עלייה במודעות הציבור

ובדרישה להכרה בזכויות ובצורך בשיקום של חשודים בעברות בכלל, ושל קטינים בפרט. מצב זה מטיל נטל מיוחד על השוטרים, ובעיקר על עובדי הנוער, המתמודדים עם הדרישות השונות ברמה היומיומית.

4. קשרים עם שירותים משיקים ועם הקהילה

בטיפול בבני נוער החשודים בעברות המשטרה עומדת בקשר עם מגוון שירותים. השירות העיקרי הוא שירות המבחן לנוער. יש לדווח לו על ההליכים הננקטים כלפי בני הנוער במהלך החקירה, וממנו יש לקבל חוות דעת על החלטות על גורל התיק. הבעיה העיקרית, על פי דיווח השוטרים, היא העיכובים בהעברת חוות הדעת.

שירותים אחרים העובדים עם המשטרה בקשר לבני נוער עוברי חוק הם שירותים טיפוליים שונים, כגון שירותים לטיפול בבני נוער חסרי מסגרת, שירותים לטיפול בבני נוער המעורבים בשימוש בסמים. נראה שהקשרים עם שירותים אלה קיימים על בסיס מקומי, ותלויים, במידה רבה, בקשרים האישיים הנוצרים בין אנשי המשטרה לאנשי השירותים. לכן, יש גם שונות רבה בשירותים שעמם יש קשרים ובאופי הקשרים. עם זאת, רוב אנשי השירותים דיווחו על קשרים טובים עם המשטרה, ונמסר על מסגרות רבות לתיאום ועל פיתוח נוהלי עבודה בין המשטרה לבין השירותים השונים. חלק מהשירותים הביעו רצון שהשוטרים יקבלו יותר מידע עליהם ועל תפקידיהם, כך שיוכלו לנצל אותם בצורה טובה יותר, ולהפנות קטינים לטיפולם. גם רבים מהשוטרים הביעו רצון ללמוד יותר על מערכת השירותים, ואף הוצע להרבות בהשתלמויות משותפות לשוטרים ולאנשי שירותים.

בשירותים המטפלים בבני נוער על סף עבריינות הועלתה דילמה בנושא הדיווח על פעולות עברייניות של בני הנוער, לעומת הצורך לשמור על אמונם. בחלק מהשירותים (למשל היחידות לקידום נוער) פותחו יחד עם המשטרה נהלים המגדירים מתי יש לדווח. גם במשטרה דווח כי חלק מהשירותים המטפלים בנוער מתייחסים בחשדנות למשטרה ולכן נמנעים מדווח על עברות.

למשטרה יש קשרים נרחבים עם בתי ספר לצורך חקירת עברות המתרחשות בהם ולצורך דיווח על פגיעה בקטינים. מלבד זאת, רבים מהשוטרים קשורים בפעולות הסברה למניעת עבריינות בבתי ספר, וחלק מהם שותפים לפרויקטים המופעלים עם בתי הספר ועם גורמים קהילתיים אחרים, והעוסקים במניעת עבריינות ושימוש בסמים, בפיתוח יחס חיובי לחוק בקרב בני נוער וכד'. רבים מהשוטרים מדווחים כי בשנים האחרונות חלה עלייה בנכונותם של בתי ספר לדווח על עברות המתרחשות בתחומם ולשתף פעולה בחקירה. עם זאת, השוטרים מתלוננים על דיווח מאוחר מדי במקרים של חשד לעברות; דבר המקשה על הפעילות המשטרתית. נראה שנעשים מאמצים לחזק את הקשרים עם בתי הספר ולפעול במשותף בטיפול באירועי עבריינות: בחלק מהתחנות מועסק עובד הממונה על הקשר עם בתי הספר; במקרים רבים נפתחת חקירה לאחר התייעצות עם מנהל בית הספר, ולעתים ננקטות פעולות אחרות לפני פתיחה בחקירה, כגון שיחות אזהרה בכיתות שבהן יש חשד לעברה. במשרד החינוך הובעה דאגה מיכולת ההרתעה של המשטרה ומכך שלעתים המשטרה אינה יכולה לסייע בטיפול באירועי עבריינות, בעיקר כשהם מבוצעים בידי קטינים שאינם בני עונשין. במשטרה, לעומת זאת, חשים, לעתים, כי בתי הספר מצפים שהמשטרה תטפל בבעיות משמעת, דבר החורג מתפקידה.

במאמציה למניעת עבריינות נוער, למשטרה מגוון קשרים נוספים עם גורמים שונים בקהילה. נראה כי בכל הדרגים במשטרה יש נכונות לפתח קשרים אלה, ואף להשתמש בעזרתם של אזרחים לשם איתורה של עבריינות הנוער ולשם מניעתה. בכמה יישובים מופעלים, בשיתוף המשמר האזרחי והיחידה לשיטור קהילתי, פרויקטים המשתפים מתנדבים (כולל בני נוער) והכוללים פעולות למניעת עבריינות (כגון סיורים ליד בתי ספר ובפאבים) או פעולות הסברה וחינוך לבני נוער. שיתוף הקהילה במאמצים למניעת עבריינות נוער יכול לפצות במידת מה על המחסור בכוח אדם משטרתית, אך הוא גם תואם את המגמות המתוארות בספרות המקצועית בנושא זה. עם זאת, מרבית הניסיונות עדיין בחיתוליהם, ואופן יישומם והשפעתם עדיין לא הוערכו. נראה שיש צורך להמשיך ולבחון מה התפקיד שתופסת המשטרה במסגרת פעולות אלה וכיצד עליה להיערך לשינויים בתפקידה עקב הגישות החדשות הדוגלות בהשתלבות המשטרה בקהילה, ובמיוחד בתחום מניעת עבריינות נוער.

5. טיפול בקורבנות עברות

בטיפול בחקירת עברות שבוצעו כלפי קטינים קורבנות עברה מתמודדת המשטרה עם בעיות מיוחדות. במיוחד קיימת רגישות בטיפול בקורבנות לפגיעות במסגרת המשפחה ובקורבנות לעברות מין. טיפול המשטרה בעברות אלה התרחב באופן משמעותי מאז קבלת התיקון לחוק העונשין משנת 1989, המחייב דיווח למשטרה או לפקיד סעד על חשד לפגיעה בקטין על ידי אחראי לו. עם זאת, עדיין שוררים חילוקי דעות האם הטיפול במקרים אלה במערכת הפלילית הוא הנכון ביותר מבחינת שמירת טובתם של הקטינים, וכיצד למנוע את הפגיעה הנוספת בקטינים עקב ההליכים הפליליים. כדי לשמור על טובת הקטינים במסגרת החקירה במקרים אלה, על המשטרה לעמוד בקשר קבוע עם פקיד סעד לחוק נוער. כשהקטין מתחת לגיל 14, יש להיות בקשר גם עם חוקר ילדים משירות המבחן, הממונה על חקירת הילד, כשהמשטרה חוקרת את החשוד בפגיעה. מכיוון שלעצם קיום החקירה באירועים שבהם הקורבן נפגע בידי הורה יכולה להיות השפעה קשה על הקטין, נוצרים לעתים חיכוכים בין המשטרה לבין גורמי הטיפול על רקע הצרכים השונים של הטיפול והחקירה. השוטרים מתלוננים על עיכובים בפתיחת החקירה או בגביית ראיות עקב דרישותיהם של פקיד הסעד וחוקרי ילדים. פקידי הסעד, לעומת זאת, מתלוננים שהמשטרה אינה מדווחת להם על פעולותיה (למשל, שחרור הורה פוגע לביתו), ועובדה זו מקשה עליהם למלא את תפקידם ולטפל במשפחה. עם זאת, מתנהלת עבודה משותפת על פיתוח נוהלי עבודה, ובדרך כלל מוצאים פתרונות לבעיות שמתעוררות. כמו כן, נעשית לעתים עבודה "בצל החוק" (פונים למשטרה אם התהליך הטיפולי אינו מתקדם) או "לאור החוק", כשהקשר עם המשטרה הוא גיבוי לתהליך הטיפולי (שוטרים חותמים כעדים על הסכמים טיפוליים).

תחום הטיפול בקורבנות לעברות מין ולעברות בתוך המשפחה הוא אחד הנושאים העיקריים שבהם הביעו עובדי הנוער צורך בתוספת הכשרה (ממדור הנוער נמסר על היערכות להעברת סדנאות בנושא דיבוב ילדים לכל עובדי הנוער). השירותים המטפלים בקטינים קורבנות לעברות דיווחו על יחס הולם של המשטרה לקטינים ועל שיתוף

פעולה תקין עם השירותים. עם זאת, הובעה דאגה לגבי הסבל הנגרם לקטינים בהליך הארוך והובע צורך בחיזוק מנגנוני התמיכה והליווי לקורבנות גם בהליך המשפטי.

כאמור, מאמר זה מסכם את ממצאי השלב הראשון של המחקר. השלב השני מתמקד בהערכת ההתמודדות המשטרית בחלק מהסוגיות שזוהו בשלב הראשון: מניעת עבריינות נוער, התמודדות עם עבריינות בני נוער עולים, קבלת החלטות בקשר לבני נוער חשודים בעברות, התמודדות עם המגמות המתפתחות בתחום שמירת זכויות הקטינים, וחקירת עברות שקורבנותיהן קטינים.

ביבליוגרפיה

בן אריה א.; ציונית י., (עורכים). 1996. ילדים בישראל-שנתון סטטיסטי, המועצה הלאומית לשלום הילד, ירושלים.

דולב ט.; ברנע נ., 1996, הערכת צורכי ילדים ודרכי התערבות בתשע פנימיות לילדים עד גיל 14, ג'וינט-מכון ברוקדייל, ירושלים.

דולב ט.; ארונין ה.; בן רבי ד.; קליימן ל.; כהן מ.; טרכטנברג ס.; לוי ג.; יואל ב., 1996, ילדים ונוער בישראל: מדיניות, תוכניות ופילנתרופיה, ג'וינט-מכון ברוקדייל, ירושלים.

חסין י., 1997, "עבריינות קטינים, בני מיעוטים במדינת ישראל והתגובה החברתית לעבריינותם". חברה ורווחה י"ז (3), 1997, עמ' 283-302.

מורג ת., 1995, חקירת קטינים והרשעה על סמך הודאת קטין, המועצה הלאומית לשלום הילד, המרכז למחקר ועיצוב מדיניות, ירושלים.

משטרת ישראל, 1996, עבריינות נוער: דוח סטטיסטי, 1995, המטה הארצי, יח"ן/סטטיסטיקה, ירושלים.

משטרת ישראל, 1997, הפשעה בישראל דוח סטטיסטי, 1996, המטה הארצי, יח"ן/סטטיסטיקה, ירושלים.

משרד העבודה והרווחה, האגף למחקר ולתכנון, האגף לשירותי תיקון, 1996, קטינים בטיפול שירות מבחן לנוער, 1995, ירושלים.

רהב ג., 1976, "מוצא עדתי כגורם בענישת עברייני נוער", עבריינות וסטייה חברתית, ד (1), עמ' 33-39.

רון י., 1994, "על קורבנות במשפחה ומדיניות הענישה", פלילים, ד', עמ' 283-298.

Alder C., 1994, "The Policing of Young Women", In White and Alder (eds.), **The Police and Young People in Australia**, Cambridge University Press, Melbourne: pp. 159-174.

Alder C.; O'Connor I.; Warner K.; White R., 1992, Perceptions of the Treatment of Juveniles in the Legal System, Hobart: National Clearing House for Youth Studies / National Youth Affairs Research Scheme.

Apter S.J. and Goldstein A.P. (eds.), 1986, Youth Violence: Program and Prospects, Pergamon Press, New York.

Biondo S. and Palmer D., 1995, Report into Mistreatment by Police, 1991-1992, Federation of Community Legal Centers, Melbourne.

Bynum J.E. and Thompson W.E., 1996, Juvenile Delinquency: A Sociological Approach, Allyn & Bacon.

Center for Social Development and Humanitarian Affairs, 1992, Compendium of United Nations Standards and Norms in Crime Prevention and Criminal Justice, UN, New York.

Chesney-Lind M., 1973, "Judicial Enforcement of the Female Sex Role: The Family Court and the Female Delinquent", Issues in Criminology, 8(2), pp. 51-69.

Coordinating Council on Juvenile Justice and Delinquency Prevention, 1996, Combating Violence and Delinquency: The National Juvenile Justice Action Plan: Report, Department of Justice, Washington D.C.

Cohen L.E. and Kluegel J.R., 1978, "Determinants of Juvenile Court Dispositions: Ascriptive and Achieved Factors in Two Metropolitan Courts", American Sociological Review, 43(2), pp. 162-176.

Freeh L.J., 1997, "Youth Programs that Work", The Police Chief, February, pp. 26-28.

Hirschi T. and Gottfredson M., 1993, "Rethinking the Juvenile Justice System", Crime and Delinquency 39(2), pp. 262-271.

Horwitz A. and Wasserman M., 1980, "Formal Rationality, Substantive Justice and Discrimination", Law and Human Behavior, 4, pp.103-115.

Klein M.W., 1994, American Juvenile Justice: Method and Madness, Paper delivered in honor of Josline Junger-Tas, Den Haag.

Landau S., 1981, "Juveniles and the Police: Who is Charged Immediately and Who is Referred to the Juvenile Bureau?", British Journal of Criminology, 21(1), pp. 27-46.

Landau S., and Nathan G., 1983, "Selecting Delinquents for Cautioning in the London Metropolitan Area", British Journal of Criminology, 23(2), pp. 128-149.

Lipsey W.L., 1991, "Juvenile Delinquency Treatment: A Meta-Analytic Inquiry into the Variability of Effects", In Cook, T.D. et al. (eds.), Meta-Analysis for Explanation: A Casebook, Russel Sage Foundation, New York.

Macallair D., 1993, "Reaffirming Rehabilitation in Juvenile Justice", Youth and Society 25(1), pp. 104-125.

Meehan, A.J., 1993, "Internal Police Records and the Control of Juveniles: Politics and Policing in a Suburban Town", British journal of Criminology, 3 (4), pp. 504-524.

Morgan J. and Zender L., 1992, "The Victims Charter: A New Deal for Child Victims?", Howard Journal of Criminal Justice, 31(4), pp. 294-307.

Mott J., 1983, "Police Decisions for Dealing with Juvenile Offenders", British Journal of Criminology, 23(3), pp. 249-262.

Smith, A., 1992, "Police Reforms in Child Abuse Investigation: Their Success and Limitations in the Struggle to Uphold Children's Rights", Children and Society, 6(2), pp. 104-110.

Stevens P. and Willis F., 1979, Race, Crime and Arrests, H.M.S.O: A Home Office Research Study 58, London.

Thomas C.W. and Cage R.J., 1977, "The Effect of Social Characteristics on Juvenile Court Dispositions", Sociological Quarterly, 18(2), pp. 237-252.

White R., 1996, "Police Practices, Punishment and Juvenile Crime Prevention", Forthcoming in Borowski A. and Connor I. (eds.), Juvenile Crime, Juvenile Justice and Juvenile Corrections, Longmans, Melbourne.

Wundersitz J.; Naffine N. and Gale F., 1988, "Chivalry, Justice or Paternalism?: The Female Offender in the Juvenile Justice System", Australian and New Zealand Journal of Sociology, 24(3), pp. 359-376.